

Kačić. Zbornik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja, sv. XLI.–XLIII.: Zbornik u čast Emilija Marina (za 60. rođendan), Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja – Split, Split, 2009. – 2011., 1280 str.

Dana 6. prosinca 2011., u Papinskome zavodu sv. Jeronima u Rimu, predstavljen je novi svezak Zbornika »Kačić« (br. 41–43), koji već više od četiri desetljeća sustavno objavljuje Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja u Splitu. Zbornik je sa svojim suradnicima priredio fra Hrvatinić Gabrijel Jurišić u prigodi 60. obljetnice rođenja prof. dr. Emilija Marina, akademika, arheologa, donedavnog veleposlanika Republike Hrvatske u Vatikanu i Malteškome viteškom redu, redovitog profesora na Hrvatskome katoličkom sveučilištu u Zagrebu i Sveučilištu u Splitu.

Uvodni dio Zbornika čine posvetno slovo Uredništva (6–7), govor pape Ivana Pavla II. prilikom primanja vjerodajnica Emilija Marina za izvanrednog i opunomoćenog izaslanika Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici (9–12), predgovor iz pera najzaslužnijeg za objavljivanje ovoga monumentalnog zbornika – fra Hrvatina Gabrijela Jurišića (13–16), predgovor na francuskom jeziku akademika Jeana Leclanta, akademika pri Razredu za humanističke znanosti Francuske akademije znanosti i umjetnosti (17–21), »Pismo dostojanstvenom mužu i cijenjenom prijatelju Emiliju Marinu od Neretve, nekada zvane Naronom«, kojega je autor Andrija Mutnjaković (23–33), te opsežno sročeni životopis i bibliografija radova Emilija Marina (36–84).

Tekstovi posvećeni slavjeniku, akademiku Marinu, podijeljeni su – u skladu s svojom tematskom usmjerenošću – na tri velike tematske cjeline. Prva, naslovljena »Antička povijest i grčka i latinska epigrafija« (85–423), sadrži ukupno 21 rad. Ovaj opsežan tematski blok započinje tekstom Géze Alföldyja »Die Göttin Salacia und die römische Religion in Illyricum« (87–130) u kojem se autor bavi oživljavanjem starorimskih kultova (u ovome slučaju božice voda Salacie) na području Ilirika u vrijeme između vladavine Septimija Severa i Dioklecijana. »Knjige i knjižnice u antičko doba na tlu Hrvatske« tema su rada Aleksandra Stipčevića (131–144), dok se Marco Buonocore bavi posvetnim natpisom u čast boga Mitre (»*Tiberius Claudius Tiberi filius Thermodon: da Volsini a Praeneste*«, 145–157). Slijedi tekst Marije Grazije Granino Cecere »*Cossutia, flaminica a Iader e Acquileia*« (159–167), u kojem se autorica ponajprije bavi mramornim natpisom pronađenim u Zadru, na kojem je napisano ime posvetne svećenice (*Cossutia*) te koji se prema paleografskim osobinama datira oko 140. godinu poslije Krista. U radu »*Cicerón y Narona*« Marc Mayer i Olivé (169–177), na osnovi Ciceronova pisma u vezi s bijegom jednog od njegovih robova u Naronu, promišlja prosperitetnost toga grada u završno doba rimske republike. Slijedi tekst naslovljen »*Qualche osservazione sull'epigrafe di Dolabella da Narona*«, autor kojega je Gianfranco Paci (179–188), a riječ je o raščlambi Dolebelina natpisa u čast božanskog Augusta iz Augusteuma u Naroni. Temama drevne Narone, njezinim stanovništvom (osobito došljacima i oslobođenicima) te natpisima na kojima se oni spominju, bavi se Isabel Rodà (»*Los seviri augustales de Narona*«, 189–209), dok je u fokusu istraživanja Rose Comes današnje stanje i stupanj istraženosti onomastike na antičkom području Narone (»*La onomástica del conventus Naronitanus: una actualización*«, 211–235).

Problematiku grčkih natpisa u Saloni i veze između istočnih provincija s Dalmacijom u doba ranoga Rimskog Carstva istražuje Denis Feissel (»*Greco d'Asie Mineure dans la Salone romaine*« (237–246), a prikazom »psećoglavaca« (poistovjećenih s djecom egipatskog boga Anubisa i Hekube) u komediji *Querolus* bavi se Robert Turcan (»*Les 'cynocéphales' du Querolus et leurs possibles sous-entendus*«, 247–256).

Epigrafički izvori kao osnova za proučavanje obiteljskoga života u Saloni u kasnoj antici tema su članka koji potpisuje Françoise Prévot (»*Famille et parenté à Salone dans l'antiquité tardive d'après les sources épigraphiques*«, 257–282). Grob biskupa Sekunda otkriven u Tunisu (Haïdra) te tamošnji nadgrobni natpis u središtu su istraživanja Françoisa Baratte (»*Piété et archéologie: l'évêque Secundus d'Ammadera*«, 283–294), dok su epitafi u stihovima uglednih žena na milanskome groblju *ad martyres* obrađeni u tekstu Giuseppea Cuscita »*Epitafi metrici di donne illustre dal cimiterio ad martyres di Milano*« (295–314).

Natpise koji spominju čuvare grobljâ i bazilika (od kojih se jedan nalazi u Poreču) obrađuje Danilo Mazzoleni (»*Cvstodes di cimiteri e di basiliche nelle iscrizioni cristiane*«, 315–324), a istraživanje Jamesa Wisemana usmjereno je na židovsku zajednicu u Stobima u Makedoniji (»*Jews at Stobi*«, 325–350). Kasnoantičkom poviješću Cirenaïke bavi se rad koji potpisuje André Laronde (»*L'évolution de la Cyrénaïque durant l'antiquité tardive*«, 351–362). Rad hrvatskoga arheologa Željka Tomičića usmjeren je na sažeto predstavljanje glavnih kategorija (profanih i sakralnih) arheoloških svjedočanstava iz vremena cara Justinijana (»*Arheološka baština Justinijanove epohe na istočnoj obali Jadrana – prinos kristijanizaciji Sredozemlja*«, 363–374).

Gospodarskim razvojem grada Lierre u antičko doba i u ranome srednjem vijeku bavi se članak Hermana Van der Weea (»*L'histoire économique de la ville de Lierre à l'époque gallo-romaine et le Haut Moyen Âge*«, 375–386), a tema rada Andréa Vauchezâ kultovi su relikvija u srednjovjekovno doba (»*Le culte des reliques dans l'Occident médiéval*«, 387–394). Povijest epigrafičke tradicije Splita i Salone u središtu su istraživačkog zanimanja Xaviera Espluge (»*First steps in the history of epigraphic tradition for Split and Salona*«, 395–412). Završni rad u prvoj cjelini Zbornika potpisuje Vicko Kapitanović (»*Zaboravljeni epigrafičar fra Frano Radman, 1722.–1789.*«, 413–423), a riječ je o pokušaju rekonstruiranja životopisa i Radmanova prinosa očuvanju povijesne baštine.

Druga tematska cjelina Zbornika nosi naslov »*Rimska i kršćanska arheologija*« (425–830) i sadrži ukupno 26 znanstvenih radova. Cjelinu otvara prilog Antonina di Vite »*Un nuovo tipo di Hekataion tardo-ellenistico da Rodi*« (427–436) u kojem autor donosi podatke do sada nepoznatom primjerku Hekateja, pronađenom na grčkome otoku Rodu (Rodosu). Slijedi tekst Asher Ovadiah »*The Hellenistic mosaic head from Dor, Israel: Reconsidered*« (437–450), tema kojega je ulomak mozaika pronađen na izraelskom lokalitetu Dor i datiranom u 2. stoljeće prije Krista. Slijedi rad Hennera von Hesberga o figuralnim kapitelima pronađenim u albanskoj Apoloniji (»*Ein Figuralkapitell aus Apollonia*«, 451–466). Na području Boke kotorske sačuvana su brojna višeslojna nalazišta, posebice na području grada Risna, te se problematikom »*Arheološke topografije Boke kotorske*« bavi rad Marije Buzov (467–486). Temeljne značajke »*Rimskih republikanskih novaca iz Salone u Arheološkom muzeju u Splitu*« raščlanjuje Maja Bonačić Mandinić (487–498), a antičkim naseljima u Cetinskoj krajini bavi se Marin Zaninović (»*Tilurium, Aequum i Osinum: arheološko-povijesna povezanost*«, 499–508). Arheološkim nalazima iz Narone bave se i sljedeća dva priloga: Marija Prusac istražuje sudbinu nestalih glava (portreta) iz Augusteuma u Naroni (»*The missing portraits from the Augusteum at Naron*«, 509–534), a Miroslava Topić proučava na primjeru Narone temu kulturnih depozita povezanih uz rimsku vjersku praksu (»*Nalazi iz Augusteuma Narone i pitanje favissae*«, 535–550).

»*Dva rimska portreta u Arheološkom muzeju u Zadru*« i njihove značajke analizira Marija Kolega (551–562). Ikonografija i tipološka obilježja rimskih sarkofaga na području Galileje tema su suautorske znanstvene obrade Sonje Mucznik i Asher Ovadiah (»*The Roman sarcophagi at Kedesh, Upper Galilee: iconography, typology and significance*«, 563–582). »*Rijedak višebojni mozaik iz rimske vile u Pomeru*« tema je rada Kristine Džin (583–593), a dvije unikatne geme sa srebrnoga prstenja iz skeletnoga groba iz 2. stoljeća na području istarskoga Medulina analizira Vesna Jurkić Girardi (»*Dvije rimske geme s nekropole Burle u Medulinu*«, 595–604).

Predmetima iz *Zbirke starokršćanskih i židovskih starina Wilshere* u Ashmolean Museum u Oxfordu bavi se članak koji potpisuje Michael Vickers (»The Wilshere collection of Early Christian and Jewish antiquities on the Ashmolean Museum, Oxford«, 605–614). Ema Višić-Ljubić donosi saznanja o »Novim nalazima iz sarkofagâ na Marusincu« (615–626), a grafit na vapnenačkom bloku iz Ptolemaide (5.–6. st.) analizira Elisabeth Jastrębowska (»Graffito with a 'Triphorium' from Ptolomais«, 627–636).

Giulio Rosada i Maria Teresa Lachin zajednički potpisuju rad »*Tyana*, da tappa di viaggio a diocesi della Cappadocia II« (637–656) kojim je podrobno predstavljeno arheološko istraživanje na lokalitetima jugoistoka Kapadocije. Sljedeći suoatorski dvojac, Vlasta Begović i Ivančica Shrunck, u svojem radu pod naslovom »Osnivanje novih biskupija u VI. stoljeću na primjeru Brijuna« (657–672) istraživanje usmjeravaju na značajke tamošnje crkve sv. Marije, koja je, prema raspoloživim arheološkim istraživanjima, vjerojatno bila sjedište biskupa Vindemija iz 6. stoljeća te biskupa Ursina iz 7. stoljeća.

Graditeljski kontinuitet od ranokršćanskih crkava do vojnih utvrda razlaže se u radu Slavka Ciglenečkog »Problem odsotnosti cerkva v nektarih poznoantičkih kastelih Ilirika« (673–688), a jednom od tri kulturne građevine unutar ograđenog prostora zapadno od Peristila bavi se prilog Tomislava Marasovića »'Kibelin hram' Dioklecijanove palače i njegova ranosrednjovjekovna uporaba« (689–698).

Obilježjima vitičastih stupova crkve sv. Petra u Vatikanu posvećen je prilog koji je napisao Paolo Liverani (»*De lapide onychio*, la provenienza delle colonne vitinee di S. Pietro in Vaticano«, 699–704), dok se novim arheološkim saznanjima o kultu sv. Magna bavi rad Vincenza Fiocchija Nicolaija »Il culto di S. Magno a fondi alla luce piú recenti ricerche archeologiche« (705–720). Grad Sarsina u Umbriji te njegovi brojni graditeljski spomenici tema su opsežnijega priloga Romane Budriesi »Sarsina, la nuova città tardoantica e medievale e suoi orizzonti« (721–776).

Najnovija istraživanja antičkih građevina i grobova kraj Čapljine predstavlja Snježana Vasilić (»Lokalitet Doljani kod Čapljine: Prilog proučavanju zaleđa Narone«, 777–792), a jedan od 112 istraženih grobova u Radašinovcima kraj Benkovca te ondje nađeni nakit tema su proučavanja Radomira Jurića (»Ranohrvatski grob 41 u Radašinovcima kod Benkovca«, 793–806). Slijedi rad Vere Bitrakove Gvozdanove o kultu sv. Dimitrija na otoku Golem Grad na Prespi (»Le culte de Saint Démétrius à Golem Grad – Prespa«, 807–816). Naposlijetku, druga cjelina Zbornika završava prilogom Josefa Engemanna »Sinan's autobiographies and Hagia Sophia« (817–830).

Treća i završna cjelina Zbornika nosi naslov »Novo i suvremeno doba« (831–1218), a u njoj se nalazi 21 rad. Cjelinu otvara prilog H. E. Frederika Vahlquista »The Vatican Library – the memory of mankind« (833–849) u kojem se autor sažeto obazire na neprocjenjivu važnost Vatikanske knjižnice za znanstvenu i kulturnu javnost. Slijedi tekst »Grbovi grada Cresa« autorice Jasminke Čuk-Rukonić (851–862), a tema autoričina istraživanja je pregled creskih grobova – od najstarijega iz Franjevačkog samostana (14. stoljeće) do suvremenog s gradskog tornja sa satom iz 1989. godine. Terenska i arhivska istraživanja srednjovjekovnoga gradskog područja Dubrovnika (Astoreja) predmet je raščlambe Vinicija B. Lupisa »Prilozi poznavanju sakralne baštine Vrbiće, Lozice i Mokošice« (863–888), dok se vojno-povijesnim događajima tijekom mletačkog osvajanja Herceg Novoga

u Morejskome ratu bave Josip Vrandečić i Željana Mendušić (»Osvajanje Herceg Novoga 1687. godine prema izvještajima mletačke nuncijature«, 889–904). Javne proslave, pučke svetkovine, koncerti, plesovi i kazališne predstave u nekim dalmatinskim gradovima tema su rada Frane Barasa »Proslave u Dalmaciji u doba francuske vladavine« (905–918). Slijedi tekst Jean-Pierrea Cailleta »La publication du *Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et de Dalmatie* de L.-F. Cassas et J. Lavallée dans le contexte de la politique Napoléonienne en Illyrie« (919–927) u kojem se razmatra utjecaj onodobne francuske državne politike na objavljivanje djela francuskoga slikara i crtača Louis-Françoisa Cassasa, nastalog tijekom njegova putovanja Istrom i Dalmacijom koncem 18. stoljeća. Okolnosti »Otpuštanja Francesca Carrare iz profesorske službe u Biskupskom sjemeništu u Splitu« tema su rada Slavka Kovačića (929–954), a Marko Trogrlić podrobno razlaže – na primjeru Zadarske nadbiskupije – posljedice bule pape Lava XII. *Locum beati Petri* iz 1828. godine, na temelju koje je austrijska državna uprava pristupila preustroju župa na području novouređene dalmatinske crkvene pokrajine (»Preustroj župa u Zadarskoj nadbiskupiji, 1829.–1849.«, 955–974).

Životom i djelovanjem korčulanskoga svećenika, kasnije šibenskog i dubrovačkog biskupa Ivana Zaffrona, posebice s obzirom na njegovu ulogu u izgradnji crkve sv. Justine u Korčili, bavi se rad Franka Oreba (»Korčulanska crkva svete Justine – mauzolej biskupa Ivana Zaffrona«, 975–986). Utjecaj cecilijanskog pokreta na obnovu crkvene glazbe razmatra se u tekstu Miljenka Grgića »Orgulje Gaetana Zanfrette u splitskoj katedrali« (987–1012).

Ulogu vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera u spašavanju glagoljice i glagoljaškog bogoslužja na hrvatskom prostoru nakon 1880. godine razmatra Pavo Jurišić (»Posljednji pobornici glagoljice«, 1013–1030), dok se Stefan Heid bavi ulogom Njemačkog zavoda u Rimu na razvoj starokršćanske arheologije na tlu Dalmacije (»Anton de Waal, das Deutsche Priesterkoleg am *Campo Santo* in Rom und die christliche Archäologie Dalmatiens«, 1031–1070).

Štovanje solinskih mučenika i brojna svjedočanstva o tome kroz povijest, a s posebnim osvrtom na 20. stoljeće, središnja su istraživačka tema autora Hrvatina Gabrijela Jurišića (»Štovanje solinskih mučenika u XX. stoljeću«, 1071–1090). Teološka promišljanja Henri-Irénée Marroua razmatra Gianluigi Pasquale u prilogu naslovljenom »Chiesa e cultura cristiana nella teologia di Henri-Irénée Marrou« (1091–1119). Pojam i ovlasti unutarnjeg sudišta Crkve te njegovi organi vlasti tema su rada Ivana Fučeka (»*Paenitentiarium Apostolicum* – unutrašnje sudište Crkve«, 1121–1132), a Nikola Eterović razlaže sudjelovanje hrvatskih biskupa u radovima skupština biskupskih sinoda od 1967. godine (Prva opća skupština Biskupske sinode) do danas (»Hrvatski biskupi i Biskupska sinoda«, 1133–1164). Slijedi tekst Luke Tomaševića »Teološki pogled na dostojanstvo ljudske osobe« (1165–1196) te članak Špire Marasovića »Crkva i društveni razvoj« (1197–1208) u kojem autor razrađuje pitanje odnosa Crkve prema društvenom razvoju na temelju crkvenih socijalnih dokumenata. Slijedi govor kardinala Paula Pouparda u povodu predstavljanja knjige Emilija Marina *Upoznao sam dva pape* (1209–1212) te bilješke uz istu Marinovu knjigu iz pera poljske veleposlanice pri Svetoj Stolici Hanne Suchocke (1213–1218). Cjelina završava »Pogovorom« koji potpisuje urednik Zbornika Hrvatina Gabrijela Jurišić (1219–1222) te prijevodom na hrvatski jezik predgovora akademika J. Leclanta (1225–1228).

Na kraju časopisa sadržan je popis suradnika u ovome Zborniku (1229–1234), kazalo osobnih imena (1235–1251), pregled prispjelih publikacija (1253–1263), popis izdanja Zbornika »Kačić« (1265–1270), sadržaj (1271–1278) i upute suradnicima (1279–1280).

Iznimno voluminozno izdanje Zbornika »Kačić« za 2009.–2011. godinu, posvećeno uglednomu hrvatskom arheologu i donedavnome diplomatskom predstavniku pri Svetoj Stolici Emiliju Marinu, donosi nam gotovo 70 znanstvenih radova, ponajprije onih koji su usmjereni na proučavanje arheološke baštine na području istočnoga Jadrana, ali i širega sredozemnog područja. Uz brojne hrvatske prinosnike Zborniku, ovdje je zastupljen i iznimno velik broj znanstvenika iz drugih zemalja (Italije, Njemačke, Francuske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Velike Britanije, Španjolske, Izraela, SAD i dr.), što posvjedočuje o ugledu i priznatosti slavljénika u znanstvenim krugovima diljem svijeta. Sveukupno se može kazati da je hrvatska arheološka i povijesna znanost ovim opsežnim Zbornikom dobila vrijedno djelo koje će se zasigurno citirati u širim znanstvenim krugovima.

Lovorka Čoralić